

Kísértetek

– Rengeteg az ilyen elhagyatott város Oroszországban. – Vagyim szotyolát ro-pogtat, egy papírzacskába köpködi a héját. Egyszerűen felépül, kizsákmányol-ják, elhagyják, és épül a következő. Itt, a Spitzbergákon csak annyi a különbség, hogy a turisták látogatják ezeket.

Az 1978-as születésű Vagyim Dudkin idegenvezető egy Longyearbyentől északra található bányásztelepülésen, Pyramidenben, amely 1998. október elseje óta lakatlan. Mindennap tíz körül ébred a nem működő Tulipán hotel negyedik emeletén lévő szobájában, kávézik, egyik piros Marlborót szívja a másik után, vállára dobja a géppisztolyt, és kimegy a kikötőbe. Már második hónapja ez a menetrend. Júniustól szeptemberig szinte mindennap kikötnek a világ minden tájáról érkezett turistákkal teli hajók. Hétfőn, szerdán, pénteken és vasárnap a Polargirl, kedden, csütörtökön és szombaton a Langøysund. Valamivel ezer ko-rona fölött van a hajózás ára, ebben benne van az út, az ebéd, a whisky azzal a jéggel, amelyet a Nordenskiöld jégtörő halászott ki egyenesen a tengerből, a ro-hanás egyik helyről a másikra, amelyhez szabadidő is jár, hogy meg tudják venni az úgynevezett szuveníreket.

A Langøysundon egész nyáron Stein Henningsen az idegenvezető. Elkép-zelhetetlen csíkos gyapjúsapkája és molyrágta pulóvere nélkül; fakó vattakabát-ját csak akkor veszi fel, ha nagy a szél. Steinnek olyan bongó hangja van, hogy könnyedén túlkiabálja a motort, valami olyan bája, hogy mindenki azonnal be-lemegy az általa kínált akciókba, és olyan mesélőkével van megáldva, hogy a hallgatóság még akkor is hülyére röhögi magát, ha sokadjára hallja ugyanazt a történetet. Stein itt nőtt fel, a Henningsen cég a bátyja, Stig tulajdonában van. Amikor nem a hajón dolgozik, a jégen van. Szó szerint. Ott áll például a Svéd Intézet előtt Párizsban egy jégtömbön, négy órán keresztül. A jég olvad, ő meg csak áll egyik lábáról a másikra, mindezt öltönyben és elegáns cipőben. Vagy a Brooklyn-hídon fekszik. Ugyanaz az öltöny, égszínké ing, csúszásgátlók. Zúzott jéggel borítva fekszik, mint a halak az üveg mögött, a szeme csukva, és várja, hogy elolvadjon a jég, csak egy vizes folt maradjon utána, amely felszá-rad, mire lemegy a nap. Ősszel, mikor véget ér a szezon, időnként látni Steint a diszkóban ugyanebben az öltönyben, ahogy egyik vagy másik Hókirálynő öle-lésében táncol. A jövőben szeretne utcaművész-fesztivált rendezni Longyearbyenben. Itt egész tavaszig lehet heverészni egy jégtömbön. De egy-előre nyár van, turisztikai csúcsideő, egy egész autóbusznyi tiszta túraruhas em-ber követeli a történeteket, Stein pedig aprólékosan ellenőrizni kezdi a kezében lévő jelenléti ívet. A fuvarozók 8.30-kor kezdik összegyűjteni az érdeklődőket a hotelek előtt. Pontban kilenckor elindulnak Billefjord északi részére, ahol –

ahogy a pyramideni kirándulás prospektusa ígéri – az Arktisz felfedezői láthatnak egy szellemvárost.

Vagyim azért jött ide, mert egy ismerőse, aki egy évvel korábban dolgozott itt, mutatott neki egy újsághirdetést, és mivel Vagyim nem szereti a tömeget (ezért – mint bevallja – Moszkvában lakik), egyszerűen jelentkezett. A haverja csak annyit mondott: „Hozz magaddal kabátot, egy jó talpú cipőt és számítógépet, mert unatkozni fogsz”. Hozott. Nem unatkozik.

A Tulipán szálló múzeumában ülünk egy kanapén, az ablak alatt. A függöny a fejünk felett csiklandozza a tarkónkat. Vagyim kifakult pólót, rövidnadrágot és sarok nélküli papucsot visel, mivel ötösön megy a radiátor. Oldalvást ül, száját eltakarja egy napraforgóval, amelyet ő maga szedett. Rendkívül udvarias, de ez az udvariasság valamiféle szájalmat palástol a beszélgetőpartnerrel szemben. Nem arról van szó, hogy egyáltalán ne szeretné az embereket. Csak azt nem szereti, amikor hülye kérdéseket tesznek fel neki, például hogy mit evett ebédre, vagy ha „bábuskának” nevezik a matroska babát. Amúgy közömbösek számára az emberek. Több ezren utaznak ide egész nyáron, mindenki meg akar tudni valamit, vagy csak kérdezni akarnak az idegenvezetőtől, úgyhogy Vagyim türelmesen válaszolgat.

– Egyszer két lány nem messze innen összeakadt egy medvével. Egyiküket elkapta, de mikor meglátta, hogy a másik menekül, elengedte, és őt kapta el. Szóval jobb, ha nem menekül a medve elől az ember.

Vagyim szereti látni a döbbenetet az ide érkezők szemében. Azt mondja, Pyramidenben vannak angyalok, de nem mindenki láthatja őket. Ő maga sem látja őket, de tudja, hogy itt vannak. Pontosan kilenc, háromszor hármas csoportokban. És mind jók.

Maga a pyramideni múzeum elég siralmas állapotban van. A kitömött medve például visszafordíthatatlan, lepény alakú kopaszodásban szenved, kifakult szájpadrását valaki feketére festette. A medvének tátva van a pofája, úgyhogy látszik, hogy a festő még csak tanult. A mellette lévő rénszarvasnak valaki olyan golyókat nyomott a szemgödreibe, amelyek még a legjobb szemüveggel nézve sem emlékeztetnek szemekre. A háromujjú sirálynál már ennyire sem igyekeztek, és újságpapírral tömték ki a szemgödret. Ezenkívül lógnak még a falon tablók és újságkivágások azoknak az eltűnőfélben lévő fényképeivel, akik elhagyták a helyet. A múzeum sarkában rögtönöztek egy kis boltot, kirakata tele van mindazzal, amit egy rendes turistának haza kell vinnie Oroszországból. Vannak usánkák, modernek is, nőknek például rózsaszínben, Putyin-képű, kicsi, nagy, csillogós és matt matroska babák, sőt olyanok is, amelyeknek egy megfelelő méretű vodka rejlik a belsejükben. Vannak díszes pénzermék, lelakozott szénkockák és keljfeljancsik. Ezenfelül a múzeumban inognak az asztalok, nyekereg a deszkapadló, és mindezt kaleidoszkópszerű, a rózsaszín és mustársárga árnyalataiban játszó üvegmennyezet borítja.

Valaha Pyramiden volt a Spitzbergák legnagyobb orosz települése, és minden bányász álmainak netovábbja. 1927-ben vásárolták vissza a várost a svédektől, majd ide telepítettek rengeteg magasan képzett munkást az ukrajnai Donyeck-medencéből és az oroszországi Tulából, 1941-ben viszont mindenkit elszállított-

tak, mivel minden orosz Arhangelszkbe evakuáltak a Spitzbergákról. Alig három évvel a háború után már hatszázan laktak Pyramidenben, és évi tizenötezer tonna szenet termelt ki a bánya. Az 1975-ös mezőgazdasági jelentésben olvasható, hogy 35 000 kilogramm húst, 48 000 liter tejet, 110 000 tojást és 5700 kilogramm zöldséget termeltek a városban. Azokban az években, amikor a legjobb virágzott, több mint ezer lakosa volt a településnek (1989-ben egészen pontosan 715 férfi, 228 nő és 71 gyerek). Ennek kellett volna lennie a Szovjetunió névjegyének az Arktiszon, ahol a magas életszínvonal és a modern technológia feltehetően kompenzálta a lakókat a sarkkörü éjszakákért, azért, hogy a befagyott tenger elvágja őket a világtól, és hogy nyaranta plusz öt fok környékén van az átlaghőmérséklet. A szénporban létrejöttek a legjobb tenyésztő-termelő gazdaságok (melegházak tele paradicsommal, uborkával, hagymával és fűszernövényekkel), virágzott az oktatás (iskola, óvoda, hatvanezer kötetes könyvtár), az egészségügyi szolgálat (negyvenágyas kórház négy ápolónővel, egy általános orvossal és egy sebésszel, gyógyszertár), a fizikai erőnlét fejlesztése (sportcsarnok, két uszoda), a szórakozási lehetőségek (mozi, koncertterem, zenei stúdió), és mindez a legjobb alapanyagokból készült épületekben, ahol nagy műgonddal ügyeltek a részletekre. Anyák a gyermekeikkel, kocák a kismalacokkal, tyúkok a csibékkel. A nyírfa lambéria, a súlyos mennyezet, a gránitpadló és a mozaikberakás itt alapvető. Még a főtér fűvét is Murmanszk környékéről telepítették át. Szédületes.

A ma már szétesőben lévő kikötőből – ahol büszkén lobog a norvég és az orosz zászló – egy nagyjából egy kilométeres út vezet a központba. Jobb kéz felől elhagyunk pár omladozó épületet, melyek ablakai helyén már csak lyukak tátonganak, a rég kiszáradt vízvezeték rejtő fajárda mentén sorakozó leeső félben lévő utcai lámpák szétvert lámpaburáikkal meghajolnak a járókelők előtt. Csak egy maradt meg a finnek nevezett tízegynéhány falazott lakóházból, a méregzöld színű tizenhetes szám. A fa pottyantós véce mellett tárva-nyitva az ajtó, bent a padlón egy matematikafeladatokkal teli füzet lapjait pörgeti a szél. Néhány lap hiányzik belőle. Vagy ezen a viharoktól már ezüstös árnyalatúvá vált fajárdán, vagy a széntől fekete úton halad az ember. A bejáratnál, ahol a város igazi része kezdődik, hatalmas fémkonstrukció fogadja az érkezőt, rajta a település neve, fölötte pedig egy szenesvagon áll, az utolsó, amely 1998-ban feljött a bányából. Aztán jönnek a bérházak. Lekerekített szegélyűek, négyemeletesek, tízegynéhány ablak van egy sorban. Járda, zöld szigetek és madárürülék veszi körül őket. Mindenütt háromujjú sirályok sivalkodnak az elhagyott házak ablakpárkányain. A madaraké a város.

A Tulipán szállónál van belőlük a legtöbb, nyilván azért, mert a turistáktól mindig leesik valami. A szállodától a művelődési házig szintén lekerekített szélű téglákból rakott széles betonjárdán vezet az út, mindkét oldalon azzal a bozontos tengerparti fűvel teli zöldterület választja el. Egy jegesmedvét ábrázoló táblát szúrtak a fűbe, amely a Trust Arktikugol szénvállalat fennállásának hatvanadik évfordulójáról ad hírt. A város központi helyén Lenin-szobor áll. Csak a feje, de az jó pár méter magasra emelve. Most szürke, de az archív képeken látszik, hogy aranyszínűre volt festve, és úgy csillogott a soha le nem menő nap fényében, akár egy templomkupola. A járdán megdermedt macskalábnyomok látszanak. Annak

idején jellemző volt a macskák látványa a Spitzbergákon, ott, ahol éltek emberek. A nyolcvanas évektől kezdve nem engedte a törvény a macskatartást, mivel a macskák veszettséget terjeszthetnek, amelyet a rókáktól kapnak el. Longyearbyenben egyetlen macska sincs (bár a boltban a kutyaedeles polcon időnként látni macskaalmot és szárazeledelt). Pyramidenben is a mancslenyomat a betonban az egyetlen nyom, ami maradt utánuk. De még 2009-ben összekapadtam itt egy macskával, amely a fűtéscsövek alól kerített valami prédát. Odaszaladt, hozzám dörgölözött, majd felcsapott farokkal rohant tovább. Egy rühes, de nem különösebben sovány cirmos volt.

Az egyik Pyramidenről szóló könyvben, egy a főtéren a földbe ásott fém napraforgó (sok ilyen örök virág van itt, a szállodának is megvan a maga tulipánja) képe alatt olvasható, hogy ott egy nem hivatalos macskatemető volt. Senki sem tudta ezt megerősíteni azok közül, akiket megkérdeztem. Az emberek temetőjéből, amely pár száz méterre fekszik a várostól, és ahol komoly arcok néznek ránk a sírkövek porcelán fényképeiről a negyvenes-ötvenes évekből, állítólag exhumáltak egy testet, mialatt zárva volt a város. Érdes vörös csillagok csillognak a síremlékek tetején, némelyik egészen őszig is, amikor újra elkezdi lemenni a nap. A tundrában nincs, ami benője a sírokat. Úgy néznek ki, mintha valaki egyfolytában kijárna ide, és kitépkedné a nemlétező gyomokat. Itt hagyták az őseiket, az állataikat és a növényeiket; ezek adták meg magukat utoljára. A jó pár négy hónapos sarkköri éjszaka folyamán egész a gyökerükig elfehéredtek, már csak csonkok, kiszáradt, elfagyott száruk maradtak, némelyek változatlan állapotban, levelekkel, csak éppen majdnem teljesen fehérek. Mások, mint látszik, a végsőkig harcoltak, felmászta a jeges ablaküvegen, hogy valamicske fényhez jussanak.

*

– Mindig különleges volt számunkra a pyramideni kirándulás, mert ez a település teljesen el van vágva mindentől. – Birger 1978-ban járt itt először. – Ebbe az irányba nem volt turistaforgalom, és mivel egyetlen lakónak sem volt csónakja, minden kívülről jövő látogató érkezése ünnepnek számított. Az emberek behívtak minket magukhoz. Ők nem beszéltek norvégul, mi nem beszéltünk oroszul, de néha órákig folyt a társalgás. Azt kérdezték a leggyakrabban, mi mennyit keresünk.

Pyramidenben a szállodán kívül nem volt pénzforgalom, a turisták dollárral fizettek, így virágzott a cserekereskedelem. A kilencvenes években a Jamnik magnó volt a legkeresettebb áru, de mindenképpen kétkazettás változatban. Cirill betűs könyveket ajánlottak cserébe.

– Például ezt is – Birger egy faabakuszt vesz a kezébe – az egyik pyramideni kiránduláson kaptam. Május elseje volt, gyönyörű idő, a tenger be volt fagyva, egyedül mentem, jégrobogóval. Csend, napsütés és jég, könnyű volt átvágni a fjordon keresztül vezető úton. Az egyik épület előtt észrevettem egy csoportot, a napon ültek, előttük asztalok és grillek sorakoztak, székek helyett pedig ládák. Intettek, hogy „jöjtek csak, jöjtek”. – Utánozza a gesztusaikat.

Rögtön megkérdezték a vendéget, mennyit kaphatnának egy kiló medvezsírért. Birger ma sem tudja, mire lehetne használni ezt a zsírt, úgyhogy azt mondta,

száz dollárt biztosan. Ez nagy hatással volt rájuk. Egész idő alatt úgy lekötötte őket a medvezsír, mintha valami sarkvidéki csodakenőcs lenne. A Spitzbergák orosz bányásztelepülésein senkinek sem volt robogója, úgyhogy minden „Nyugatról” érkezőt (még akkor is, ha éppenséggel délről jöttek) azonnal körbevették az érdeklődők. Az egyik nő – mint később kiderült, állatorvos – el is vitte Birgert a hizlaldába, ahol éppen akkor születtek kismalacok. Akart neki adni egyet, hogy otthon vágja le magának. Amikor Birger visszautasította, a kezébe nyomta az abakuszt, és meghívta, hogy látogassa meg az otthonában. Birger sosem felejt el az elé táruló látványt, amikor belépett a lakásba. A nő a kanapén feküdt, üres tekintettel bámult ki az ablakon, egy tulokforma, metilalkoholtól elmosódott arcvonású férfi pedig embriópózban hevert a földön, nejlonharisnyás lábfejét a szájában tartotta, és szopta, mint egy csecsemő. Nem vették őt észre. A nőt lekötötte a bambulás, a férfit a lábszopás. Birger soha többet nem találkozott ezzel a nővel.

„Többen is lehetek” – ezt a mondatot hajtogatják a leggyakrabban Longyearbyen régi lakói, amikor szóba kerül Pyramiden. Azt is sokat hallani, hogy megkönnyebbülve értek haza egy ilyen kirándulásból.

Amikor a szénbányászat már nem bizonyult rentábilisnek, mert nem találtak újabb szénrétegeket, csökkenni kezdett a település népessége. 1998 januárjában csupán 351 férfi, 101 nő, 170 disznó és 4 tehén élt itt. Aztán mind elmentek. Csak a gépek, a bútorok, a képek a falakon, az ágynemű, az el nem használt vagy meg nem ivott kölnik és az elviselhetetlen szag maradt utánuk.

A pyramideni laktótelepen hosszúak a folyosók, egyforma méretűek a lakások, amelyek egy sötét előtérből, apró, zöldre csempézett fürdőszobából és egy nagy ablakú szobából állnak. Minden lakásban más mintájú a tapéta. A blokkoknak nevet is adtak. Az egyiket, amelynek sötétbarna faborítása van, Londonnak hívják, a másik, hasonló, az utca túloldalán a Párizs. Előbbiben laktak az agglégények, utóbbiban a hajadonok. A legtöbbjük zárva van, de el lehet kérni az idegenvezetőtől a kulcsot, és akkor még a tetőre is ki lehet mászni, ahonnan egy napsütötte éjszakán egészen élőnek tűnik a település. A Londonnak be van deszkázva az első emelete, de aztán minél feljebb megyünk, annál világosabb, és minden lakás ajtaja nyitva. A kiveret ablakokon át dől be a szél, minden mozdulatra nagy csattanással vágódik be az ajtó valahol. Az ajtók, akárcsak a lakások, mintha teljesen egyformák lennének, de látszik, hogy mindenki igyekezett feldíszíteni, ahogy tudta. A falon emitt egy kivágott Playboy-nyuszi lóg, amott a Brooklyn cigaretta kartonról levágott logója, a Raszputyin vodka címkéje, az Ariel mosópor papírja, vagy Karl Marx képe, üveg mögött. A lakók, amikor elmentek, csak a legszükségesebbeket vitték magukkal.

Normális esetben gyorsan elfeledkeznének az emberek egy bedeszkázott épületről, itt viszont néhány év elteltével kezdtek megjelenni a turisták, a filmek és az utazók, akiknek újfajta minőséget jelent ez a hely. Elhagyatott város az elhagyatott tájban. Egyrészt ott vannak a jelenlét szellemképei a foltos matracokban, a falakon lógó erotikus képekben, a csikkekben a befőttesüveg-tetőkön, másrészt a hidegtől lemálló olajlambéria és a döglött madarakkal beterített padló megfoghatatlan csöndje. Oroszország, kihasználva a növekvő konjunktú-

rát, néhány éve igyekszik visszahozni az életbe a négyemeletes Tulipán szállót. Az, hogy Pyramident hozzáigazítsák a turisztika követelményeihez, a norvég építkezési törvények hatálya alá esik, és annyira lassan haladnak a munkálatok, hogy nem tudni, mikor lesz – lesz-e egyáltalán – olyan állapotban a szálloda, hogy vendégeket tudjon fogadni; pedig a szobák jó állapotban vannak. A munkálatok egyetlen eredménye eddig a rikító világoskékre festett padok elhelyezése a főutcán.

Vagyim szobájában megszólal az ébresztőóra, ami azt jelenti, hogy ma érkezik hajó. Kávé, cigaretta, még papucsban szívja el, géppisztoly, ing. Nagyon meleg van, tizenkét fok is lehet árnyékban. A napon rövidujjúra lehet vetkőzni. Vagyim a fajárdán megy a kikötőbe, közben magában dudorászik. Ahogy közeledik, elhallgat. Mindent körülölel a csend, amelyet csak a közeli Nordenskiöld gleccserből letöredező jégdarabok hangja tör meg; a csend, amely visszaverődik a mozdulatlan víztükrőről. A Polargirl már feltűnt a láthatáron, de Vagyim nem siet. A Pravila Technyiki Bezposznosztyi¹ úgymint tiltják, hogy valaki idegenvezető nélkül elhagyja a hajót, mivel tartani lehet a jegesmedvéktől. A célegyenesben leelőzi Vagyimot egy sárga, poros quad. Dimitrij az, a barátainak csak Gyima. A másik pyramideni idegenvezető. Fonott mintás gyapjűmellény, szélvédő nadrág, sárga, zsiráfos póló, tövig rágott körmök. Gyimát Szentpétervárról vonzotta valami északra. Minél távolabb, annál jobb. Vagyim szöges ellentéte: bőbeszédű, nyitott, energikus. Bizonyára emiatt találkoznak csak naponta egyszer, a kortárs romok szerelmeseinek tartott másfél órás séta alkalmából. Gyima egyetlen könyvet sem hozott magával, de van egy amerikai sorozatokkal teli laptopja, hogy belerázódjon az angolba. Az „Iljona” úgy hangzik a szájából, mint a „vanília”. Lát potenciált Pyramidenben, és szeretné, ha megint élnének itt emberek.

Amikor befut a hajó a rothadó kikötőbe, Gyima segít az utasoknak lejönni a lépcsőn, Vagyim pedig akkorát szív a cigarettájából, mintha a filtert is be akarná szippantani a mutatoujjával együtt. Nekivág az útnak a géppisztollyal a vállán, messziről úgy néz ki, mintha körmenetet vezetne. Időnként megáll, rámutat az adott épületre, némelyiknél azt is megengedi, hogy bemenjenek (de legfeljebb tíz percre), a lehető legkevesebbet mesél, aztán mennek tovább. Első, második, harmadik állomás. Ezalatt Gyima a quaddal elmegy a szállodába, ahol a látogatás idejére kinyitja a szocializmus zárandokainak a szuvenírboltot. Miután bevásároltak, egyesek szeretnének az egyliteres, dobozos Bielij Mjedvjegy sörrel koccintani, amelyet a múzeummal szomszédos kávéházban vettek. Vagyim, aki kint várakozik, cipőjével betapossa a csikket a járdalapok közé, és megkönnyebbülten fellélegzik, hogy nem kell felvinnie a csoportot a város tetejére, a palackokból épült házhoz, ami még jó negyven perc lenne irányonként. A ház nem több hús négyzetméternél és egyetlen faasztalnál a közepén. Ez egy olyan kerti ház – Gyima jót nevet a saját viccén –, melyet állítólag egyetlen buli után építettek fel. Különböző méretű üvegek egymásra rakva, betonnal összetapasztva. Kívülről dugók borítják, sajátos üvegtéglát képezve. Barna sörös-, fehér vodkás- és zöld ásványvizes üvegek. Bent visszatükröződik a zöld fény a poros padlóról. Arktiszi léptékű üvegház. Az üvegekben süvít a szél, de a városban nem hallani.

¹ Biztonsági előírások (orosz)

A szálloda magasföldszintjén lévő bárnak lambéria borítja a falát, parkettás a padlója, elegáns műbőr székekkel van tele. A ki nem szellőztetett helyiségek, a tegnapelőtti izzadság és a döglött hal szagának keveréke fogadja az embert, amikor belép, de érezni a frissen sült kenyér és az almakompót illatát is. A konyhában rotyogó fazekakban harminc munkásnak készül az étel, akik napközben láthatatlanok, de naponta pontosan három időpontban – nyolc, tizenhárom és tizenkilenc órakor – megjelennek itt. Reggeli, ebéd, vacsora. Napkeltétől napnyugtáig, bár itt most éppen négy hónapja nem megy le a nap. Különböző korú férfiak, munkásoverállban, csendben esznek, közben cédéről zenét hallgatnak. Vagyim általában egyedül eszik, Gyima meg szinte mindig elkésik, úgy nyúl az utolsó bögre kompótért.

– Az otthon az otthon, a kereset meg kereset – Lina harminchat adag fasírtot süt a kantinnal szomszédos konyhában, melynek hőmérséklete egész biztos hozzájárul a Jeges-tenger jégtakarójának csökkenéséhez.

Két éve ilyen szerződéssel dolgozik: két év a Spitzbergákon, két év otthon, Donbaszban. Rövid, ősz haja van, kedélyes arca, terebélyes konyhai kötényt visel. Elhozta magával a Szűzanyát egy nyakláncon, és a fia képét két unokájával. Nem beszél a honvágyról. Csak azt engedi be a konyhába, akivel már összebarátkozott. Lina, ahogy azt kell, nem válogatja meg a szavait. Csak a dolgozóknak jár a kompót, és hiába sorakozik még néhány bögre a pulton, a látogatók nem fogyaszthatnak belőle. Még a küszöbön túl is egyértelműen kijelöli a határokat, mellkasa előtt keresztbe fonja a karját, és még jobban összehúzza a kardigánt a hasán, mintha fázna.

De nem úgy Ina. Hosszabb haj, finom smink, nagy szemek, ajkak, mély dekolázs, amelyen jó néhány férfi szeretné pihentetni a fejét egy nehéz munkanap végén. Nemrég született meg az unokája, úgyhogy, ha lenne internet, küldenének neki képeket, így viszont őszig várnia kell, hogy elutazhasson Ukrajnába. Hiányoznak neki a fák. És a kicsivel nagyobb meleg. Az eszpresszó gombot nyomja meg a kávéfőzőn a hosszú kávé helyett, de semmi jelentősége, csak plusz vizet melegít a vízforralóban, a kicsiből egy nagyobb csészébe önti a kávé, és felengedi a forró vízzel. A kávé az kávé. Az édesítés a lényeg. A turistákkal csak oroszul beszél. Az ő bajuk, ha nem értik. Így is mindig vesznek sört, ahhoz egyedül csak a mutatójukra van szükségük.

Amikor elmennek, Lina végigmegy a felmosóronggyal a padlón, aztán végre nyugodtan leülhet a konyhában a nagy ablak alatti asztalhoz. Még két óra van vacsoráig. Gyima integet az éppen kifutó hajónak, fejére húzza a kapucnit, és felpattan a quadra. Vagyim zsebre tett kézzel, és anélkül, hogy egy pillanatra is megfordulna, füstcsíkot húzva maga után a központ felé indul. Teherautó jön a kikötőbe vezető úton, nagy robajjal húz egy rozsdás csövet. Ledobja, megfordul, hozza a következőt, egy valamivel rövidebbet. Egy fehér Toyota Hiace (nyolcvanas évek végi modell) négy embert és a mólón lévő lyukak kijavítására szolgáló deszkákat szállít. Egy lepakolja őket, a többi az autóban vár. Egy rozsdás hordónak támasztva a hátam ülök a kikötőben, nézem őket. Egyikük végül odajön hozzám. Olyan iszonyú szomorúság van a sötétbarna szempárban, hogy felállok. Leveszi a kesztyűjét, kezét nyújt. Jevgenyij. Nem akar tőlem semmit. Csak be

akart mutatkozni, és megkérdezni, mit csinállok, mert Pyramidenben dolgozik egész nyáron, és ritkán lát olyat, hogy lányok csak így magukban lófráljanak a városban. És hogy szép az idő. A következő hetekben nem hagy nyugodni ez a beszélgetés. Később véletlenül megtudom az újságból, hogy mindkét szülője és a lánytestvére meghaltak egy repülőgép-szerencsétlenségben.

1996. augusztus 29-én egy orosz Tupoljev alig tizenöt kilométerre a longyearbyeni repülőterétől nekiütközött a közvetlenül Longyearbyen mellett lévő Adventdalen-völgy egy hegyének, az Operafjellet oldalának. Ez volt Norvégia történetének legnagyobb légikatasztrófája. Száznegyven ember vesztette életét, oroszok és ukránok, akik otthonról, vakációról tértek vissza az újabb évnyi szerződéses munkára a sarkkörre. Jevgenyij Kordus, aki akkor huszonhat éves volt, otthon tartózkodott, Szevasztopolban. Egy évvel korábban maga is Pyramidenben dolgozott villanszerelőként. A nővére szakácsnő volt, az apja asztalos, az anyja az épületeket festette.

– Tizenkét évig álmodtam ezzel a balesettel, és végig sok gond volt velem ez idő alatt – mondja a *Svalbardpostennek* adott interjúban a szerencsétlenség újabb évfordulóján, amely valamiképpen szintén hozzájárult ahhoz, hogy bezárták Pyramident.

Jevgenyij először 2007-ben utazott a Spitzbergákra, azaz Svalbardba a tragédia után. Azóta villanszerelőként szezonális munkát vállal ebben az elhagyatott városban. Itt olyan csend van. Az talán válaszol neki. A katasztrófa helyszínét is meglátogatta néhányszor, és ott nyugalomra lelt.

Dél előtt történt a baleset. Köd volt. Errefelé alig pár pillanat alatt képes le szállni vagy feloszlani a köd, mintha egy porfelhőt kavaro bölénycsorda vágatna keresztül a völgyön. Birger előző nap Barentsburgban volt (egy másik orosz település, itt a mai napig laknak), aznap reggel jött vissza helikopterrel az utolsó csoport utassal, akiknek épp azzal a géppel kellett volna hazamenniük Moszkvába. Amikor a központba tartott a reptérről, először azt hallotta a rádióban, hogy eltűnt a repülő. Pár kilométer megtétele után észrevett egy mentőhelikoptert, amely az Operafjellet felett lebegett a völgy mélyén. Akkoriban az NRK-nak dolgozott, csak átutazóban volt Svalbardban, de kiderült, hogy aznap ő az egyetlen tudósító a tragédia helyszínén, ahonnan az egész világ várja a híreket, mert az előírásoknak megfelelően csak tizenvalahány órával a katasztrófa után nyitották meg a repteret.

– Vezetékes telefonon jelentettem mindent, de folyamatosan újabb híreket vártak tőlem. Úgyhogy le kellett tennem a kagylót, autóval a völgybe rohannom, beszélni a hatóságokkal, és visszamenni a falon lógó készülékhez.

Birger óráról órára, puha hegyű ceruzával és remegő kézzel jegyezte fel azt a napot a naplójába. Nem akarta közelről látni a katasztrófa helyszínét. Az egész völgyet rázta a sírás, bár előtte senki sem hallotta a hegyen darabokra törő repülőgép csattanását. Az Adventdalen közepén kellett volna repülnie a gépnek, ahogy azt majd' mindennap teszi, amikor leszálláshoz készülődik. Eltért jobbra. Az emlékhelyen a földbe verve elhelyezték a gép szárnyának egy darabját, került oda egy kis harang és egy állvány a művirágkoszorúknak, amelyeket dróttal szokás felerősíteni, hogy ne tépje le őket a völgyön keresztülsvívító erős szél. Minden

évben találkozik itt az orosz konzul, a svalbardi előljáró és egy maroknyi ember, akik emlékezni szeretnének, vagy akik képtelenek emlékezni, mint Jevgenyij. Tiszta időben jó pár kilométer a látótávolság.

*

Az élő Pyramiden története a Spitzbergák két legismertebb fotósának, Herta és Leif A. Grøndalnak a fényképein maradt fenn. A férfi norvég, a nő osztrák. A férfi 1948-ban érkezett, a nő négy évvel később. Herta, aki akkoriban a bécsi konzervatórium diákja volt, összepórolt egy kis pénzt, és a Nordkappra indult. Onnan északra vette az irányt egy szénszállító hajón, és csak azzal a feltétellel maradhatott a fedélzeten, hogy kirakja, majd összegyűjti a poharakat az asztalokról. Megérkezett Ny-Ålesundba, a még Longyearbyentől is északabbra fekvő bányásztelepülésre, és az alatt a négy nap alatt, amíg a hajót megpakolták szénrel, alig négy fotót készített, mivel az apjától kölcsönkapott Kodak fényképezőgép nem bírta a hideget.

Ennek ellenére, mivel lenyűgözte a természet, a fények és az a tér, amelynek nyoma sem volt a háború utáni Bécsben, úgy döntött, egy év múlva visszatér a Spitzbergákra. Abban az időben mindegyik település a széntársaságok kezében volt, nem lehetett csak úgy simán ideutazni. Kellott egy munkahely, azzal aztán együtt járt a lakás és a kantin szolgáltatásai. Herta, miután visszatért Bécsbe, először is beiratkozott egy fényképésztanfolyamra, majd, számítva a – mint mondani szokás – bécsi bájára, munkát kapott Ny-Ålesundban, a könyvelésen, ahova egy eredeti objektívú Leicával érkezett, amelyben egy keresztben átfirkált Agfa film volt. Az előljáró hajóján ismerte meg Leifet. Tizenhét évvel idősebb volt nála, de mind a kettőjüket érdekelte a fényképezés. Kiderült, hogy Leifnek szüksége van valakire, aki ért a munkához, tud készíteni lenyomatokat, és emellett még takarít és főz is.

Az első lányuk, Eva azon kevesek közé tartozott, akik valaha a helyi kórházban születtek, de élete nagy részét Norvégia és Ausztria között ingázva töltötte. 2008 óta Longyearbyenben lakik, barátságos az arca és a természete is. A helyi művészek műhelyének épületében van egy lenyomatokkal és fényképekkel teli kis szobája. Fehér falak, fekete-fehér fotók, a frissen főzött gyömbértea illata. Szülei egész fotókollekciónak – összesen nagyjából hétezer negatívot – besz kenneli és megtisztítja. Anyja egyik legismertebb fotója Longyearbyen látkepe a hegyről egy sarkköri éjszakán, a város összes akkori fényével, amelyekből jelenleg már jóval több van, és emiatt nem lehet már olyan kifinomult hatást elérni. Ezt és a többi képet is fém csokoládésdobozokba pakolt borítékokba rejtve találta meg Eva. Ez Bécsben volt, idős anyja most is ott él, képzelgéseiivel keveredő emlékei között.

– Apám tényleg borzasztó rossz bányász volt. Állítólag volt, amikor elfelejtett munkába menni. – Eva egy jól megtermett férfi képét mutatja a monitoron, aki ökölbe szorított kézzel, kapucniban áll valamelyik hófödte hegy előtt itt, Adventdalenben. – Azt hiszem, ha nem kezdett volna fotózni, előbb vagy utóbb kipenderítették volna a munkából, mert veszélyeztette a többieket.

– A mamája csinálta ezt a képet?

– Dehogy! Apám mindig állványra állította a fényképezőgépet, és saját magát fotózta. – Eva a monitort bámulja. – Hallottam, de ez tényleg csak különleges esetekben fordult elő, hogy időként megengedte a mamának, hogy ő süssen el a gépet.

– Akkor ezért kezdett a mamája egyedül is fotózni?

– Azt hiszem, nem teljesen értett egyet azzal, ahogyan apám fényképez. – Eva elnyújtja a szavakat. – Talán úgy vélte, lehet jobban is csinálni.

Herta családi fotókkal és a bányászati gépek megörökítésével kezdte, de főleg a szovjet települések, a vasfüggönnyel elkerített szomszédok érdekelték, akikről szinte semmit sem tudtak. Ezért is kérte a hatóságokat, engedélyezzék, hogy Barentsburgban és Pyramidenben fényképezhesse a mindennapokat, a bányászokat munka közben és szabadidejükben. Állítólag emiatt nyitottak akkoriban Hertáról egy jókora dossziét, mind a norvég, mind a szovjet oldal megfigyelte, és amikor megszületett Eva, megtiltották, hogy elutazzon. Hivatalosan hozzátették, hogy ugyan csak a Store Norske szénvállalat hivatalnokai vehetnek tejet és tojást, de neki mint kismamának folyamatos hozzáférést kell biztosítani a tejhez, ha a sajátja elfogy. Nem hivatalosan tudvalévő volt, hogy nem szívesen látják itt az anyákat és a gyerekeket, mert ez egy bányászati cég-város, nem üdülőhely. Leif ott maradt, ő pedig minden évben visszatért, a második, majd a harmadik lányukkal, akik nem tudták megmenteni kihunyóban lévő házasságukat. A három lány édesanyja 1964 és 1975 között hivatalosan is a Spitzbergákon lakva tovább fényképezett. Évát 1973 nyarán hozta ide először. Nyaranta mindig a bécsi nagyszülők foglalkoztak vele és két húgával, vagy nevelőszülőknél voltak. Eva csak röviden beszél erről, miközben édesítőt kever a teába.

Herta unokája, Eva lánya, Aggie egy elektropop duó, a Frost énekesnője, Norvégiában elég jól ismerik őket. Néhány éve már izgatta Pyramiden, úgy döntött, koncertet adnak az elhagyott művelődési házban.

Szombat van, kisebb felhők úsznak a longyearbyeni hegycsúcsok felett, Pyramidenben reggel óta süt a nap. A zenészek pár nappal korábban érkeztek. Hozták a saját aggregátorukat, mert a koncertteremben és az egész művelődési házban jó pár éve nincs áram. A Polargirl már reggel csordultig telve indul Longyearbyenből, mert a koncert délután egykor lesz, hogy a hajó még simán visszaérjen. Vadonatúj, rendszám nélküli autóbusz várakozik a kikötőben. Egy udvarias, bajszos, svájcsapkás férfi, Pjotr ül a volánnál. Barentsburgban lakik, ahol kotrógépp-operátorként dolgozik, itt csak a koncert idejére bérelték fel, mert eredetileg sófór a szakmája. Nyolc évet dolgozott Lublinban, úgyhogy lengyelül is kiválóan beszél, közben ki nem venné a kezét a zsebéből. El kell vinnie ezeket a zeneőrülteket a kikötőből a művelődési házba, majd később beszélünk. De később már sehol sem látni a férfit, és vissza kell menni. Szóval majd alkalomadtán Barentsburgban beszélgetünk.

Mielőtt elkezdődik a koncert, mindannyian összegyűlnek a művelődési ház mellett álló Lenin-emlékműnél. Alacsonyan áll a nap, és mintha valahonnan alulról fújna a szél. Pont most kezdődik az őszi. Hideg és sötét van a koncertteremben. Olyan hideg, amilyen csak egy elhagyott, fűtetlen épületben lehet, aho-

va beengedik a friss levegő első fuvallatát. Félig átlátszó, fehér szövettel takarták le a sötétvörös székeket, úgy, hogy elférjen köztük a közönség. Nem azért, hogy ne koszolják össze a műemlék kultúrház székeit. Azért, hogy az ülőalkalmatosságok ne koszolják össze őket. Tizennégy évnyi kosz. Utoljára 1998-ban volt itt koncert, helyi művészek balalajkáztak.

Fényképeket vetítettek ki a színpadra, a zenészek mögé. Herta vagy direkt vadászta a vidám jeleneteket, vagy tényleg boldog emberek laktak itt. A zene szétárad valamerre a térben, belemerül a hangok után vágyakozó falakba. Recsegnek a hangfalak, az akkumulátorok nem bírják a hideget. A közönség kabátban, sapkában, kesztyűben áll, mint a rorátékon. A hideg bekúszik a halott padlóba, megül a cipőkben. Olyan mély a hang, hogy korogni kezd a gyomor. A képek pulzálnak a háttérben, pörögnek a fejekben. Gyerekek váltják a kismalacokat, majd vidám, kötényes asszonyok jönnek, aztán üstök, bányászok és az előkelőségek. Nem akar leállni a lelkekkel teli körhinta. Az épületből kilépve végre mély levegőt vehetünk. Még lejjebb áll már a nap, de még így is melegebb van az udvaron, mint bent. Több mint százharminc ember jött el a világ legészakibb koncertjére; más körülmények között biztos soha nem hallgattak volna ilyen zenét. Indulnak a hajók. Tavaszig saját lelkeivel telik meg a város.

NÉMETH ORSOLYA fordítása